

Vývoj problematiky abortu v učení Katolíckej cirkvi

Eva Repková

REPKOVÁ, E.: The History of Abortion in the Teaching of the Catholic Church. *Studia Aloisiana*, 5, 2013, 1, s. 45 – 63.

The issue of abortion is currently very controversial and frequently discussed topic in media, as well as in the private discussions. Many of the opponents criticize the Catholic Church because of its strict anti-abortion position. Relatively frequent argument of the liberal wing is that even the teaching of some medieval Christian philosophers/authors was equal to the current modern abortion legislation in the sense that the value of the fetus differed in accordance with the stage of pregnancy (before and after “ensoulment” of the fetus), in which the fetus could have been found. Given the fact that as far as the Catholic Church is concerned, this could be rather serious accuse, the main aim of this article is to provide a comprehensive overview of approaches of Christian writers to the issue of abortion and also explain the reasons of their deflecting – in the context of ensoulment of the fetus – from the original, as well as the current official teaching of the Church. The article explains the historical reasons for this situation and describes what specifically the Christian scholars have considered in the context of hereabove discussed issue, on the basis of which the fetal development can be divided into exposed stage and the stage from which an unborn child shall be legally protected.

Keywords: abortion, Septuagint, Thomas Aquinas, Augustine, hylomorphism, ensoulment

Úvod

Kresťanské učenie treba vnímať ako neustále sa rozvíjajúci súhrn myšlienok, ktorý sa formoval v závislosti od mnohých politických, cirkevných, geografických a kultúrnych podmienok. Ak sa pri štúdiu histórie kresťanskej náuky zameriame len na určité výroky či sentencie vytrhnuté z konkrétnej reality daného obdobia a nebudeme prihliadať na stav daného vedeckého poznania, môžeme prísť k urýchlenému záveru o jej rozporuplnosti. Tieto nepresnosti vo vnímaní niektorých skutočností kresťanského učenia vo vzťahu k abortom

sa prejavili aj v prácach niektorých súčasných autorov.¹ Preto v tejto štúdií rozoberáme kresťanský postoj systematicky a v historickej chronológii.

1. Starozákonná úprava ochrany plodu

Súčasná náuka Cirkvi vychádza zo svojich najzákladnejších dokumentov – Bohom inšpirovaných biblických spisov, posvätných kníh a zároveň eticko-právnych pamiatok² – zo Starého a Nového zákona. Starý zákon možno skúmať na jednej strane ako zborník informácií o teórii a praxi poriadku v spoločnosti starovekého Izraela a jednak ako zmluvu uzatvorenú kedysi medzi Bohom a ľudom.³ Zákaz vykonávať potraty sa v ňom podľa *Katechizmu Katolíckej cirkvi* zakotvuje ako piate Božie prikázanie: „Nezabiješ!“ (Ex 20,13). Toto ustanovenie by samozrejme v debatách o tom, že židovsko-kresťanská tradícia zakazovala potrat, nemohlo uspieť, keďže sa v ňom nenachádza vysvetlenie toho, čo, či kto je chráneným objektom príkazu, a teda použitím argumentu *a maiori ad minus* ani to, čo možno pokladať za ľudský život a v ktorej fáze vývinu ľudského plodu ho možno nazvať ľudskou bytosťou. Samozrejme, Starý zákon neobsahuje len toto jediné ustanovenie, na ktoré by sme sa mohli v rámci diskusií o reálnom zakotvení ochrany plodu v židovsko-kresťanskej tradícii odvolávať. To, že Židia verili v zásah Boha už pri vzniku ľudského plodu, je zrejme z pasáže Jób 31,13-15: „Ak som na právo svojho sluhu nedbával a otrokyne sú so mnou v spore, čo urobím len, akže Boh raz povstane, čo odpoviem mu, ak (ma) navštívi? Či môj Tvorca ho v útrobach tiež nestvoril a nestvárnil nás azda v lone sám?!” A tiež v Jer 1,5: „Skôr, ako som ťa utvoril v lone matky, poznal som ťa, a skôr, ako si vyšiel z lona, posvätil som ťa.“ Z pohľadu kresťanskej i židovskej náuky to znamená, že Boh stvoril človeka už v lone matky „na svoj obraz“ a „božský“ alebo nesmrteľný prvok je daný človeku už v lone matky, teda robí z neho tvora odlišného od rastlín a živočíchov. V rámci hierarchie živých tvorov má človek jedinečné,

1 „Až do polovice 19. storočia Katolícka cirkev mlčky prijímala skoré potraty pred tzv. oduševnením.“ Porov. REAGAN, J. L.: *When Abortion Was a Crime: Women, Medicine, and Law in the United States, 1867 – 1973*. Berkeley: University of California Press, 1997, s. 7, 9; NOLAN, D.: *Pravda o potratoch*. <http://slovakia.humanists.net/Potraty.htm> (2. 2. 2014).

2 „Vynára sa iná otázka, čo vlastne *Kódex kánonického práva* je. Aby sa na túto otázku dala správna odpoveď, treba si pripomenúť to od dávna trvajúce právne dedičstvo, ktoré sa nachádza v knihách Starého a Nového zákona, z ktorého ako zo svojho prvotného prameňa vyviera celá právna a zákonodarná tradícia Cirkvi. Kristus Pán totiž toto prebohaté dedičstvo Zákona a Prorokov ... vôbec nezrušil, ale ho naplnil (porov. Mt 5,17), aby novým a hlbším spôsobom patrilo do dedičstva Nového zákona.“ (*Kódex kánonického práva*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996. Predhovor, s. XV.) „Druhý vatikánsky koncil zdôraznil význam Svätého písma v živote Cirkvi, keď jednoznačne vyhlásil, že Cirkev vždy mala a má Sväté písmo spolu s posvätným podaním za najvyššie pravidlo viery.“ (*Dei Verbum*, 21. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Rim: SÚSCM, 1968.)

3 Porov. ANTALÍK, D., STARÝ, J., VÍTEK, T.: *Zákon a právo v archaických kultúrach*. Praha: Herrmann&synové, 2010, s. 163; BOTEK, L.: *Prameny ľudských práv a jejich výkon z pohľadu kresťanů*. In: *Křesťanství a lidská práva*. Vyšehrad: CDK, 2002, s. 141.

popredné a posvätné miesto. Preto sa zákaz „Nezabiješ“ vzťahuje aj na ešte nenarodený život a vo všeobecnosti reprezentuje úctu k životu ako Božiemu daru danému svojmu ľudu.

2. Septuaginta a Aristotelovo učenie o oneskorenom oduševnení plodu

Jedným z kľúčových zdrojov debát o oduševnení a animácii plodu, ktoré mali v histórii dlhú a kontroverznú tradíciu, je prekvapivo grécky preklad Biblie – Starého zákona z hebrejčiny, Septuaginta z obdobia okolo roku 250 pred Kr., v čase panovania egyptského faraóna Ptolemaia II. Filadelfa („patróna literatúry“). V tomto období si faraón dal zavolať z Jeruzalema 72 židovských učencov, aby vytvorili grécky preklad hebrejskej Biblie, Starého zákona pre Alexandrijskú knižnicu, ktorá bola v tom čase kolískou židovsko-gréckej literatúry. A pretože Židia boli izolovaní od svojej domoviny – tzv. židovská diaspóra⁴, žili uprostred obyvateľstva hovoriaceho gréckym jazykom, vznikla potreba vytvoriť Písmo v bežnom jazyku tej doby. Či už išlo o úmyselný alebo neúmyselný nesprávny preklad pasáže z knihy Exodus (21,22-25) v Septuaginte, alebo preklad vychádzal z iného hebrejského textu Starého zákona ako bol masoretský⁵ (keďže nie je celkom isté, z akých dôvodov je text Saptuaginty v toľkých častiach odlišný od masoretského textu), na dlhé stáročia rozvíril debaty o tzv. *oduševnení plodu*, ktoré umožnili gréckemu mysleniu v oblasti biológie dosiahnuť teologický rešpekt, ktorý si najskôr nezaslúžil. Text Septuaginty v tejto pasáži hovorí: „Ak sa dvaja muži medzi sebou bijú a pri tom niektorý udrie tehotnú ženu tak, že jej odíde dieťa nedokonale »vyformované«, tak zaplatí toľko, koľko požiadala manželka ženy ... ale ak by sa inak bolo narodilo dieťa už dokonale »vyvinuté, vyformované«, tak musí dať život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu...“ (Ex 21,22-25) Úprava nachádzajúca sa v Exode neobjasňuje, akým spôsobom by bol trestaný úmyselný potrat zo strany samotnej ženy, ani zo strany cudzej osoby, keďže tu ide o ustanovenie, ktoré hovorí o spôsobe potratu z nedbanlivosti. Pri rozoberaní tejto pasáže sa nezameriavame na problematiku vzťahu páchatela ku svojmu konaniu – zavinením, ale zaujíma nás, aký postoj mali Židia k ľudskému plodu a za akých podmienok bolo jeho usmrtenie pokladané za vraždu (aj keď išlo o nedbanlivosť). Podľa tohto ustanovenia je za vraždu pokladaný až z nedbanlivosti spôsobený potrat

4 Gr. rozptýlenie – osídlenie Židov mimo izraelskej krajiny. Porov. ŘÍČAN, R., MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*. Praha : Kalich, 2008, s. 43.

5 Masoréti boli židovskí učenci, ktorí v období od roku 500 n. l. do roku 950 n. l. vytvorili konečnú podobu Staršej zmluvy, ich pomenovanie vychádza z pojmu „masora“, čo znamená, že v Písme zachovávali ústnu tradíciu. Septuaginta (LXX – 3. stor. pred n. l.), samaritánska pentateuchálna tradícia – napísaná starohebrejským písmom (5. stor. pred n. l.) spolu s masoretským textom tvoria tri starozmluvné textové tradície a po ich kritickom skúmaní podporujú jednotu starozmluvného textu. Porov. MCDOWEL, J.: *The New Evidence that Demands a Verdict*. Nashville : Thomas Nelson Publishers, 1999, s. 155-164.

vyformovaného plodu; za potrat nevyvinutého plodu bol stanovený miernejší trest ako za potrat plodu už vyvinutého, ktorý sa riadil zásadou *lex talionis*. Táto stať, ktorá predpokladá rozdiel medzi „vyvinutým“ a „nevyvinutým“ fetusom a vysvetľuje „odídenie plodu“ ako potrat, získala na stáročia morálny význam a biblickú autoritu. Septuaginta sa na dlhý čas stala aj základným textom ranokresťanskej Cirkvi⁶ (svojím významom sa radí hneď vedľa masoretského textu, ktorý bol tiež používaný v novozmluvnej dobe⁷). Okrem diasporálnych Židov septuagintský preklad Starého zákona do dnešného dňa používa väčšina kresťanov východnej cirkvi.⁸ Zo septuagintského prekladu sa vychádzalo aj v období cirkevných otcov – v patristike a v scholastike, čo zapríčinilo dôvodné uvažovanie stredovekých filozofov o existencii určitých fáz plodu. Diferenciácia gravidity na viaceré etapy bola veľmi kompatibilná s gréckou predstavou o dichotómii tela a duše v čase septuagintského prekladu.

Napriek tomu, že Hieronym už vo 4. storočí v latinskom svete zdôrazňoval dôležitosť interpretácie hebrejského biblického textu (namiesto jeho gréckeho prekladu) a sám začal nový preklad Starého zákona z hebrejčiny do latinského jazyka, známy pod titulom *Vulgata*, väčšina kresťanských autorov ostala pri používaní Septuaginty a priekopnícke názory Hieronyma sa presadili až o niekoľko storočí neskôr.⁹

Nová Vulgáta (lat. *Nova Vulgata*), kriticky zrevidovaný text latinskej Vulgáty,¹⁰ z ktorého v súčasnosti vychádza Katolícka cirkev, obsahuje úplne iné znenie ustanovenia pasáže Ex 21,22-25. Opisuje v ňom nariadenie Mojžiša, akým spôsobom treba potrestať neúmyselné spôsobenie predčasného pôrodu v dôsledku zranenia. „Ak sa mužovia medzi sebou bijú a pri tom udrú tehotnú ženu tak, že jej odíde plod“ (pozn. autora: porodí predčasne), ale nenasta-

6 Septuagintu používali aj autori Nového zákona a Židia si ju spočiatku veľmi vážili. Po synode v Jamnii (okolo r. 90) sa začali Židia od Septuaginty dištancovať nielen preto, že ju používala kresťanská Cirkev, ale aj preto, že obsahovala spisy, ktoré neboli v židovskom kánone hebrejskej Biblie. Keďže Septuaginta obsahovala v porovnaní s hebrejským textom nedôslednosti a nepresnosti, vznikli už v 2. storočí iné grécke preklady, známe pod názvom *Aquila*, *Symmachos* a *Teodoción*. Porov. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995, s. 21; HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1992, s. 916.

7 Porov. MCDOWEL, J.: *The New Evidence that Demands a Verdict*, s. 165; *Komentáre k Svätému písmu Starého a Nového zákona*. Projekt Teologickej fakulty TU, 2004, s. 20. <http://www.dobrakniha.sk/download/UvodGenezis.pdf>

8 Porov. MACKERLE, A.: *Všeobecný úvod do Písma Svatého*. Verze, 2010, s. 57.

9 Porov. *Komentáre k Svätému písmu Starého a Nového zákona*. Projekt Teologickej fakulty TU, 2004, s. 20. <http://www.dobrakniha.sk/download/UvodGenezis.pdf>

10 Vulgáta (r. 393 – 406), ktorá je dielom Hieronyma, bola prekladom celého Starého zákona priamo z hebrejského textu do latinčiny. Hieronymovi sa nepodarilo preložiť všetky knihy rovnako dobre, ale latinská Vulgáta Starého zákona je jedným z najlepších starokresťanských prekladov Svätého písma. Tento preklad bol kriticky zrevidovaný na základe hebrejskej, aramejskej a gréckej predlohy biblických spisov a je známy pod názvom Nová Vulgáta i Neovulgáta. Tento preklad pripravila osobitne menovaná Pápežská komisia pre vydanie kníh Novej Vulgáty a podarilo sa jej opraviť miesta, ktoré boli v evidentnom rozpore s najnovším biblickým výskumom. Porov. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, s. 23.

11 Porov. *Biblia : Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2012, s. 101. Hebrejský jazyk používa termín *shachol* na označenie potratu (pozri 2 Kr 2,21; Hos 9,14), ale toto slovo nie je použité v uvedenom texte. Táto pasáž hovorí o predčasnom pôrode, keďže namiesto použitia termínu *shachol* – potrat, je použitý výraz *yasa* – odísť, ísť von, ktorý sa používa na viacerých miestach na vyjadrenie pôrodu

ne nešťastie (pozn. autora: dieťa a matka pri tom nezomrú), tak ten zaplatí toľko, koľko od neho bude žiadať manžel ženy – a dá to podľa rozhodnutia sudcov. Ale ak nastane nešťastie (pozn. autora: matka a dieťa pri predčasnom pôrode zomrú), tak dáš život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu...” (Ex 21,22-25)¹² Hebrejský text podľa revidovaných prekladov a komentárov dnes ustanovuje, že človek, ktorý zraní ženu, čím vyvolá predčasný pôrod, ale dieťa a matka v dôsledku predčasného pôrodu nezomrú, musí zaplatiť pokutu z dôvodu hrubej nedbanlivosti, avšak ak dieťa a matka v dôsledku tohto predčasného pôrodu zomrú, musí zomrieť aj ten, kto takýto čin spôsobil. Ak by sme pripustili, že „odídenie plodu“ sa má prekladať ako potrat dieťaťa, znamenalo by to, že Starý zákon pokladal za vyššiu hodnotu život matky ako život nenarodeného dieťaťa, keďže za samotný potrat by útočník mal zaplatiť len pokutu, ale za smrť ženy by bol nedbanlivý útočník potrestaný stratou života. Predchádzajúce ustanovenie (Ex 21,12-14) hovorí tiež o neúmyselnom zásahu iného človeka: „Ten, kto niekoho udrie tak, že ho zabije, musí zomrieť. Ak to však neurobil úmyselne, ale azda Boh to dopustil, tak ti ustanovím miesto, kde sa bude môcť utiecť.“ Starý zákon teda nepripúšťal trest smrti pri neúmyselnom ublížení inému. Bolo by nekonzistentné tvrdiť, že v ustanovení Ex 21,22-25 je samotná žena bez ohľadu na jej plod chránená natoľko, že z nedbanlivosti spôsobená smrť jej samej má byť potrestaná trestom smrti. Jediný možný dôvod, prečo Starý zákon tak prísne (životom útočníka) trestal neúmyselné spôsobenie smrti tehotnej ženy, je to, že v dôsledku tohto úderu zomrela ona aj dieťa, čím sa závažnosť činu znásobila.¹³

V Písme by sme tiež dnes márne hľadali zmienku o procese, počas ktorého by plod nadobúdal dušu odlišnú od duše živočíšnej. Hebrejské myslenie totiž nikdy neoddeľovalo telo a dušu človeka. Na rozdiel od gréckych predstáv je duša – *nefes* – vlastným životom tela, a tak k nemu patrí neoddeliteľne. Hebrejčina dokonca nemá jednoznačný výraz pre telo, ako ho má gréčtina – *soma*. Pojmy telo a duša možno v hebrejskom myslení niekedy pokladať až za synonymá – dva spôsoby, ktorými je označovaná fyzická a nefyzická existencia človeka.¹⁴ Predstava, že plod môže byť nevyvinutý, nevyformovaný

(pozri Jer 1,05). Jack W. Cottrell, profesor teológie na Cincinnati Bible Seminary, vyhlásil: „Neexistuje nijaký obhájitelný dôvod, ktorý by umožňoval uvedenú pasáž prekladať ako »potrat«.” (*Christianity Today*, 16. 3. 1973, s. 8.) Porov. JACKSON, W.: *Does Exodus 21 Sanction Abortion?* [online] <https://www.christiancourier.com/articles/786-does-exodus-21-sanction-abortion> (3. 3. 2014); MILLER, D.: *Abortion and Exodus 21*. <http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?category=7&article=1430>

12 „Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem praegnantem et abortivum quidem fecerit, sed alium quid adversi non acciderit, subiacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, et arbitri iudicaverint. Sin autem quid adversi acciderit, reddet animam pro anima...” Nova Vulgata. [online] http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_vt_exodus_lt.html (2. 1. 2014). Pozn. autora: Pojem *abortivum* má v latinčine viaceré možné významy: nevyvinutý, predčasne narodený, nedonosený plod.

13 Zranenie tehotnej ženy, pri ktorom by mohla žena prísť o dieťa vo svojom lone, bolo pokladané za veľmi ťažký zločin, keďže potomstvo v židovskej kultúre bolo veľmi výrazne cenené.

14 Porov. GRATH, E.: *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 3; HILL, E.: *Being Human: A Biblical Perspective*. London: Geoffrey Champan, 1984, s. 100; MICHALOV, J.: *Ranokřesťanská filozofie*. Nitra: FF UKF, 2000, s. 89.

alebo vyvinutý, bola možno pri prekladaní Starého zákona z hebrejčiny len viac zlučiteľná s vtedajším moderným gréckym myslením, ktoré predpokladalo, že skutočný „oduševnený“ ľudský život sa začína v neskoršej fáze vývoja plodu. Podľa novej perspektívy rabínov nemohol ani ten najlepší preklad nahradiť originál a Septuagintu pokladali iba za akýsi politický ústupok, ktorý židovskí učitelia urobili pohanému kráľovi.¹⁵

Grécke a rímske myslenie vo vzťahu k abortom vychádzalo z predstavy, že *polis* alebo štát je nadriadeným subjektom a má preto právo povoliť aborty „pre dobro štátu“. Nerobili si výčitky ani pri užívaní abortificientov z dôvodu odhalenia potihnutia u dieťaťa alebo u zdravých novonarodených detí – dievčat.¹⁶ Tězy pohanov sa od roku 400 pred Kr. začínali Aristotelovým učením o „oneskorenom oduševnení“ plodu. Táto teória bola akceptovaná širokou verejnosťou v pohanskom Grécku a v Ríme. Aristoteles učil, že plod má na úplnom začiatku svojho vývinu tzv. vegetatívnu – vyživovaciu dušu.¹⁷ Táto duša sa v neskoršom štádiu tehotenstva vyvinie do animálnej vnímavej duše (príznačnej pre živočíchy). V poslednom štádiu, nazývanom „oduševnenie plodu“, nadobúda plod ľudskú rozumovú dušu. Aristoteles stotožnil túto dobu animácie s viditeľnou pohyblivosťou plodu a veril, že sa líši v závislosti od pohlavia plodu. Toto posledné štádium malo podľa jeho učenia nastať 40 dní od počatia mužského plodu a 90 dní po koncepcii ženského plodu: „V prípade chlapcov sa prvé pohyby objavovali na pravej strane maternice okolo 40. dňa od počatia plodu. Avšak, ak ide o plod dievčaťa, pohyb sa vyskytuje na ľavej strane maternice okolo 90. dňa od vzniku plodu.“¹⁸

Tento rozdiel medzi ženským a mužským plodom mal len veľmi nepatrný význam, keďže v tomto období neexistovali testy, ktoré by vedeli určiť začiatok tehotenstva či pohlavie embrya. Z tohto dôvodu potraty neboli odsudzované a trestné, ak sa uskutočnili v ranom štádiu tehotenstva, keď plod mal podľa ich teórie len vegetatívnu alebo animálnu dušu. Potrat bol odsúdeniahodný a trestný až v neskoršom štádiu tehotenstva, keď potratom mohla byť zničená ľudská duša.¹⁹

Vysvetlenie Aristotelovej filozofie vývinu ľudského plodu a jeho duše je pre túto problematiku obzvlášť dôležité, keďže v spojení so Septuagintou ovplyvnilo viacerých kresťanských spisovateľov a učencov. Toto konštatovanie, s jeho kurióznym presným stanovením doby animácie pre mužov a ženy, malo tiež dlhú životnosť v biologických aj právnych kruhoch. Autorita Aristotela, ktorá bola založená na jeho geniálnom pozorovaní a systematickom myslení,

15 Porov. DOHMEN, Ch., STEMBERGER, G.: *Hermeneutika židovské Bible a Starého Zákona*. Vyšehrad, 2007, s. 78.

16 Porov. FLINN, K. F.: *Encyclopedia of Catholicism*. NY : Infobase Publishing, 2007. s. 5; PESCHKE, K. H.: *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 1999, s. 292.

17 Táto duša bola podľa Aristotela spoločná pre ľudí, rastliny a zvieratá a mala tri základné schopnosti: reprodukciu, výživu a schopnosť rastu.

18 ARISTOTELES: *O duši*. Praha : P. Rezek, 2003, s. 58.

19 Porov. *Roman Catholicism and Abortion Access : Pagan and Christianbeliefs 400 BCE – 1980 CE*. http://www.religioustolerance.org/abo_hist.htm

ovplyvnila aj tento nekritický prístup odborných kruhov k jeho učeniu, a to nielen v stredoveku. Dodnes pretrvávajú debaty o rôznych fázach vývinu plodu – o *foetus inanimatus* a *foetus animatus* – bez ohľadu na to, že s novovekými biologickými poznatkami o ľudskej DNA by už mali úplne stratit svoje opodstatnenie.²⁰

3. Aborty v citátoch cirkevných učencov

V 1. storočí, keď vznikla Cirkev, vládla nad celým Stredomorím Rímska ríša.²¹ Ako všetky ostatné spoločnosti, aj raná kresťanská Cirkev bola podriadená rímskemu právu a musela čeliť množstvu právnych problémov.²² Kresťanská morálka, ako sa dozvedáme z Origenovej obhajoby kresťanov, „zakazovala vzbury, práve tak ako zabiť človeka, i keby bol najväčším zločincom“²³. Z týchto historických skutočností jednoznačne vyplýva, že rané kresťanstvo nepreberá starozákonný systém trestu – krvnej pomsty, ale zavádza úplne iný prístup aj voči najťažším zločinom, teda chrániť ľudský život za každých okolností.

Z učenia Ježiša Krista, ktorého možno označiť za *primus movens* ďalšieho vývoja Cirkvi (keďže má pre ňu nielen dejinný, ale aj normatívny význam v podobe Nového zákona),²⁴ a apoštola Pavla sa vyvinula paulínska línia kresťanstva, ktorá dala základ ranej kresťanskej Cirkvi. Z textov apoštola Pavla (začiatok 1. stor. po Kr.) môžeme vyčítať, že nezastával teóriu o dichotómii tela a duše, keďže nikdy nepoužíval kontrast medzi týmito dvoma zložkami – medzi duchovnou a neduchovnou, ako to na rozdiel od neho robili Gréci.²⁵ Možno konštatovať, že kresťanské učenie vo všeobecnosti prinieslo novú koncepciu, založenú na hodnote života človeka, ktorý v sebe nosí živú, jedinečnú a nesmrteľnú dušu, čím v období dvoch storočí podstatne zmenilo rímske impérium. Hodnota nenarodeného života sa dostala na roveň hodnoty života narodeného a odsudzovanie potratov možno v kresťanskom učení tohto obdobia nazvať „absolútnou hodnotou“.²⁶ Aj z vyhlásení niektorých rímskych právnikov možno badať, že nenarodenému životu začali pripisovať vyššiu, ba priam rovnocennú hodnotu – Paulus (175 – 230 n. l., D. 1, 5, 7): „Kto je v tele materskom, je práve tak chránený, ako keby bol už medzi ľuďmi, kedykoľvek ide o prospech samého dieťaťa.“²⁷ Cisár tak urobil v záujme populačnej politiky. Svojím zákonom proti umelému potratu stanovil, že je to priestupok ženy proti jej manželovi, ktorý

20 Porov. MAIER, H.: Jsou lidská práva univerzální? In: *Křesťanství a lidská práva*. Vyšehrad : CDK, 2002, s. 101.

21 Porov. TRETERA, J. R.: Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století. In: *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha : Linde, 2003, s. 101.

22 Porov. IMBERT, J.: *Trest smrti*. Bratislava : Archa, 1994, s. 19.

23 IMBERT, J.: *Trest smrti*, s. 20.

24 Porov. ŘÍČAN, R., MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*, s. 34.

25 Porov. GRATH, E.: *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*, s. 4.

26 Porov. NOONAN, J. T.: *The Morality of Abortion*. Cambridge : Harvard University Press, 1970, s. 212.

27 Porov. REBRO, K., BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 156.

si ju vzal preto, aby mu plodila deti.²⁸ A približne v tom istom období, od čias panovania cisára Septima Severa (193 – 211 n. l.), je v rímskom trestnom práve medzi verejně trestné činy zaradený aj potrat.²⁹ Treba však povedať, že tento trestný čin bol sankcionovaný aj podľa toho, ktorý panovník sa práve dostal k moci, keďže tradícia uznania detí otcami bola tak rozšírená, že ju ešte dlhé obdobie po tom nebolo možné prekonať – bolo teda celkom rozhodnutím otca ako hlavy rodiny, či dieťa ostane nažive, alebo zomrie (*ius vitae necisque, ius exponendi*).³⁰ Približne v rokoch 250 – 313 (na sklonku vlády Diokleciána) sa rímsky štát už oficiálne pokúšal zmeniť pohľad na kresťanstvo, pokladané do tej doby za nebezpečné pre rímsky štát a jeho náboženskú ideológiu. Právo bolo podriadené novej etike, úplne odlišnej od rímskej a židovskej tradície, podľa ktorej sa láska mala stať vzorom práva.³¹ Edikt cisára Konštantína z roku 318 vyhlásil infanticídium spáchané otcom dieťaťa za zločin a v roku 374 bolo infanticídium vyhlásené za čin totožný s vraždou, aj keď tieto edikty sa len veľmi sporadicky aj reálne aplikovali.³²

Najstaršiu známu „mimobiblickú“ pamiatku v kresťanskej histórii predstavuje *Didaché*, známa aj pod názvom *Učenie Pána, hlásané národom dvanástimi apoštolmi*, ktorú datujeme do obdobia 2. storočia. Možno ju pokladať za jeden z najstarších zdrojov cirkevného práva, a po Novom zákone ide o prvý kresťanský katechizmus, ktorý opisuje „cestu života a cestu smrti“.³³

28 „Indignum enim videri potest, impune eam maritum liberis fraudasse... Qi abortionis aut amatorum poculum dant, etsi dolo non faciant; tamen, quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam, amissa parte bonorum relegantur; quadsí eo mulier aut homo perierit sumo supplicio afficiantur.“ Preklad: „Pokladáme za nedôstojné nechať bez odplaty ženu, ktorá chce pripraviť manžela o deti... Kto poskytol nápoj, ktorý môže vyvolať potrat, alebo nápoj lásky, aj keď to neurobil úmyselne, dopustil sa zlého činu: nižšie postavení budú vypovedaní, vyššie postavení budú vypovedaní na ostrov a zhabe sa im časť majetku, ak však v dôsledku tohto činu zahynie žena alebo plod, páchatel bude odsúdený na najvyšší trest.“ (*Digest*, 48.19.38.5) [online] <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest48.shtml> (1. 4. 2014).

29 Porov. REBRO, K., BLAHO, P.: *Rímske právo*, s. 430.

30 *Patria potestas* bola typickým znakom rímskeho práva a na jej základe mal otec oprávnenie rozhodovať o živote a smrti dieťaťa a odložiť novorodenca. Zákon XII. tabúl ustanovoval otcovi povinnosť odložiť netvora (malformované dieťa). Pri zdravom dieťati mal možnosť prijať alebo odložiť (usmrtiť). Porov. BARTOŠEK, M.: *Dějiny římského práva*. Praha : Academia, 1995.

31 Porov. HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 117; ŘÍČAN, R., MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*, s. 34.

32 Porov. MALMQUIST, C. P.: Infanticide/Neonaticide. In: *Aggression and Violent Behavior*. University of Minneapolis, 2013, s. 400.

33 Tento spis pod tlakom bohatejšej kresťanskej literatúry ustúpil do pozadia a na stáročia upadol do zabudnutia. Až v roku 1873 carhradský profesor Filotheos Bryennios objavil v knižnici carhradského patriarchu kódex kláštora Svätého hrobu v Jeruzaleme. Tento po grécky písaný kódex z roku 1056, ktorý sa dnes nachádza v knižnici patriarchátu v Jeruzaleme, obsahuje okrem úplného textu Pseudo-Barnabášovho listu a oboch listov sv. Klementa Rímskeho a iných spisov, na piatom mieste tiež spis s názvom *Učenie Pána, hlásané národom dvanástimi apoštolmi* s podnadpisom *Didaché*. Porov. DEMARCO, D.: *The Roman Catholic Church and Abortion : An Historical Perspective*. Part II. [online] <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?id=3361> (5. 5. 2013); ŘÍČAN, R., MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*, s. 62; NOVÁK, J.: *Učení Pána, hlásané národům dvanácti apoštolů (Didaché)*. In: NOVÁK, J. (ed.): *Druhá patristická čítanka (Teol. studie)*. Praha : Česká katolická charita, 1985, s. 7–18.

Tento nález nám dáva možnosť odhaliť, ako vyzeral praktický život kresťanskej obce na konci 1. storočia (asi 80 až 150).

Z obsahu *Didaché* a Pseudo-Barnabášovho listu sa dozvedáme, aký pohľad mala prvotná Cirkev na aborty, a že dieťa v matkinom lone predstavovalo obraz, ktorý Boh utvára a pripravuje na príchod na svet.³⁴ O odsúdení potratu vypovedá text *Didaché* presne dvakrát, a to v kapitole II, 2: „Nezabiješ, nescudzoložíš, nebudeš kaziť mládež, nepokradneš, nebudeš čarovať, nepožiješ jed, nezabiješ nenarodené ani narodené dieťa, nebudeš túžiť po majetku blížneho.“ A tiež v kapitole V: „Cesta smrti je takáto: Kto sa nehlási ku svojmu tvorcovi, kto zabíja deti a ničí »Boží zárodok«, kto sa odvracia od núdzneho; kto utláča súženého, kto obhajuje bohatých, kto nespravodlivo súdi chudobných; sú to hriešnici... Deti, varujte sa takýchto ľudí.“³⁵

Hneď druhá zmienka o aborte sa objavila v teologickom traktáte známom ako List Pseudo-Barnabáša (2. stor.), ktorý učenie Cirkvi vyjadruje slovami: „Cesta svetla je takáto: Nespôsobíš smrť dieťaťa v lone matky a nezabiješ ho ani po jeho narodení.“³⁶ V týchto dvoch základných textoch, ktoré možno určite nazvať i spismi kresťanskej morálky, nenájdeme odkaz na diferenciáciu embryonálneho vývoja plodu na „vyvinutý“ a „nevyvinutý“, a preto sú kľúčovým bodom v ďalšom riešení tejto historickej problematiky. Ak tvrdíme, že kresťanská Cirkev preberá učenie Ježiša Krista, tak morálne pravidlá, ktoré sprostredkoval svojim dvanástim apoštolom, treba istotne pokladať za najbližšie tomu, k čomu sa má Cirkev v súčasnosti prikloniť.

V priebehu dejín sa vyskytovali mnohé zmienky o pohľade Cirkvi na potraty. Išlo jednak o vyhlásenia jednotlivcov, ale aj o učenia, ktoré boli zakotvené v rámci cirkevných koncilov. Athenagoras v liste adresovanom Markovi Auréliovi (2. stor.) sa v úsilí zbaviť kresťanov obvinenia zo zabíjania detí opiera o fakt, že kresťania už aj potrat pokladajú za vraždu človeka, teda tým skôr nebudú zabíjať už narodené deti: „A my, ktorí tvrdíme, že ženy užívajúce prostriedky na vyvolanie potratu páchajú vraždu a budú sa musieť pred Bohom za potrat zodpovedať, ako by sme my mohli vraždiť?“ (*Apológia za kresťanov XXXVII*)

Tertulián (155 – 225), kartáginský rétor a právnik, vo svojej *Obrane kresťanov* v čase, keď boli obvinení zo zabíjania detí a pitia ich krvi,³⁷ napísal: „...odkedy nám bolo zakázané zabíjať, nie sme oprávnení ani ničiť plod v lone matky. Neexistuje rozdiel v tom, či niekto zabije narodeného človeka, alebo človeka, ktorý sa má narodiť (smeruje k narodeniu). Je už človekom ten, kto ním bude; tak ako každý klíček obsahuje v sebe plod.“³⁸ Vyjadril sa tiež k terapeutickému potratu: „Niekedy však – z krutej nevyhnutnosti – býva dieťa

34 Porov. SUAUDEAU, J.: *Potrat a eutanázia : Avortement et euthanasie*. Bratislava : Serafín, 2002, s. 33.

35 NOVÁK, J.: Učenie Pána, hlásané národům dvanácti apoštoly (*Didaché*). In: NOVÁK, J. (ed.): *Druhá patristická čítanka (Teol. studie)*, s. 7–18.

36 SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia : Avortement et euthanasie*, s. 33.

37 Porov. TRETERA, J. R.: Právni dejiny cirkve od jejího založení do 6. století. In: *Dějiny evropského kontinentálního práva*, s. 102.

38 TERTULLIAN: *Apology*, vol. 1, IX, 8 a de Anima. [online] <http://www.earlychristianwritings.com/text/tertulliano1.html> (5. 6. 2013).

usmrtené ešte v matkinom živote, ak by ležiac naprieč pred ústím maternice bránilo pôrodu a zahubilo by matku, alebo by samo nezomrelo.³⁹ Tertullián sa postavil aj proti názoru, že plod je súčasťou tela matky: „Aj keď plod je závislý od matkinej krvi, nespôsobuje to, že je súčasťou jej tela.“⁴⁰

Minicus Felix v Octavianovi (kresťanský právnik, 180 – 225) odsudzuje pohanskú prax potratov: „Niektoré ženy berú lieky na zničenie zárodok života v ich vlastnom lone. Zavraždia novorodeniatko skôr, ako mu dajú skutočný život.“⁴¹

Jeden z najväčších otcov východnej kresťanskej cirkvi, Bazil Veľký (330 – 379) napísal list týkajúci sa cirkevnej disciplíny: „Tá, ktorá úmyselne zabije plod, musí zaplatiť pokutu vo výške vraždy, keďže tu nejde len o obranu dieťaťa, ktoré sa malo narodiť, ale aj o samotnú ženu, ktorá pri takomto zásahu na vlastnom tele obvykle umiera. Okrem toho vrahmi sú tiež tí, ktorí podávajú »drogy« vyvolávajúce potrat, presne tak ako ženy, ktoré túto »drogu« užijú v úmysle usmrtiť plod.“

Cyriľ Alexandrijský (r. 444), komentujúc text Septuaginty v časti Exodus, uvádza, že plod nepatrí do ľudského rodu do 40. dňa od počatia, to znamená do doby jeho vyformovania. Theodoret, biskup Cyrus z Antiochie, tiež v nadväznosti na text Septuaginty vyvodil, že Boh dal plodu dušu až v čase, keď mal utvorené telo. V súlade s tým tvrdil, že Mojžiš nariadil, že potrat už utvoreného plodu je vraždou, ale vraždou nie je, ak plod ešte utvorený nie je.⁴² V týchto prípadoch môžeme vidieť, že text Septuaginty skutočne ovplyvnil niektorých kresťanských učencov v tom zmysle, že usmrtenie plodu do 40. dňa od počatia nemalo byť podľa ich názoru kvalifikované ako vražda, ale mal byť zaň stanovený nižší trest pokánia.

4. Hylemorfizmus v učení Augustína a Tomáša Akvinského

Dôležitejším ako ktorýkoľvek iný filozof je pre našu problematiku nepochybne Augustín, ktorý svojím rozsiahlym dielom nadlho ovplyvnil kresťanské myslenie a právnu prax v otázke potratov. Vo svojom komentári k spomínanej časti Exodu zo Septuaginty tvrdil, že Mojžišov zákon nechcel trestať náhodný potrat ešte „nevyvinutého“ plodu ako vraždu. Uvažoval však nad tým, že nevyvinutý plod môže byť animovaný ešte predtým, ako je plne sformovaný a má už rozoznateľne ľudskú podobu. V inej súvislosti sa Augustín domnieval,

39 Cit. podľa PESCHKE, K. H.: *Křesťanská etika*, s. 295.

40 Cit. podľa SCHROEDEL, R. J.: *Is the Fetus a Person? A Comparison of Policies across the Fifty States*. Cornell University Press, 2000, s. 18.

41 PARKES, A.: *A Commentary on the Selected Sections of the Octavius of Minucius Felix*, 2012, s. 39.

42 Porov. DEMARCO, D.: *The Roman Catholic Church and Abortion : An Historical Perspective*. Part II. [online] <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?id=3361> (6. 1. 2013).

že všetci, ktorých život sa akýmkoľvek spôsobom začal, budú opäť povýšení, opäť povstanú, dokonca aj tí, ktorí neboli „vyvinutí“. Potraty pokladal za vrchol krutosti, čo vyjadril slovami: „A niekedy táto rozkošnická krutosť či krutá rozkoš zachádza až k užívaniu drog proti počatiu, a ak by sa to nepodarilo ... chcu, aby vlastné dieťa zomrelo skôr, ako by sa počalo, alebo ak by už v matkinom lone žilo, aby bolo zabitie skôr, ako sa narodí.“⁴³ Augustín teda aj napriek tomu, že zavádza rozdiel medzi sterilizáciou, potratmi a vraždou novorodeniatok (keďže si je vedomý toho, že pri niektorých z nich sa život ani nezačal), všetky označuje za vážne zavrhnutiahodné činy. Napriek tomu však zakazuje ukladanie hrdelného trestu ženám, ktoré sa dopustili vrážd novorodených detí alebo potratov: „Prajeme si, aby hrozivá prísnosť zákonov a sudcov slúžila náprave vinníkov, nie ich usmrteniu, teda tomu, aby unikli večnému odsúdeniu.“⁴⁴

Tomáš Akvinský svoje tézy o problematike abortov objasnil v diele *Summa theologica*, kde vychádzal z teórie postupného vliatia duše (hylemorfizmus), keďže podľa jeho mienky duša ako „substanciálna forma môže existovať iba vo vysoko organizovanom tele“.⁴⁵ A presne podľa Aristotelovho príkladu učil, že embryo má spočiatku len jednoduchú vegetatívnu dušu, ktorá sa neskôr poruší a nahradí senzitívnou dušou, a tá sa tiež po uplynutí istého času poruší a utvorí sa rozumová duša, stvorená priamo Bohom.⁴⁶ Zjavný moment, kedy dochádza ku prechodu z jedného štádia vývinu ku druhému, je tzv. *motuus* – viditeľná pohyblivosť plodu.⁴⁷ Napriek tomu, že sa zaoberal učením Aristotela, dal si za úlohu práve zmierniť rozpaky, ktoré budila pohanská Aristotelova filozofia medzi teológmi tradičného augustínovského rázu. Niektorí vo svojich prácach totiž došli až tak ďaleko, že pokladali za dôležitejšie pokrstiť nenarodené dieťa, ktoré pravdepodobne zomrie v tele matky (aby zachránili jeho dušu, ktorá, ak nebude pokrstená, pôjde do pekla), ako zachovať „pozemský“ život matky, ktorá pri tomto akte oddelenia maternice mohla zomrieť. Tomáš Akvinský tento názor rázne odmietol na prvý pohľad veľmi jednoduchou citáciou sv. Pavla (Rim 3,8), v ktorej píše: „Nemali by sme robiť zlo tam, kde môžeme robiť dobro.“ Podľa Akvinského bolo totiž spôsobovanie priameho fyzického utrpenia tehotnej žene (ktoré jej s veľkou pravdepodobnosťou privodí smrť) neprípustné zlo. Akvinský neveril, že nepokrstený plod je nevyhnutne zbavený možnosti byť spasený, ale logika jeho argumentu odhalila jeho presvedčenie, že hoci plod mohol utrpieť väčšiu stratu ako jeho matka,

43 *S. Augustin, De nupt. et concup. c. 15.* In: *Casti connubii.* Encyklika o kresťanském manželství. V tomto úryvku z Augustína môžeme pozorovať jeho rozlišovanie na viaceré fázy vývinu plodu, ale zároveň jeho odsúdenie týchto potratových praktík v akejkoľvek fáze. Porov. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia : Avortement et euthanasie*, s. 34, 35.

44 Cit. podľa IMBERT, J.: *Trest smrti*, s. 21.

45 Tomáš Akvinský, tak ako takmer všetci neskorší katolícki teológovia, odmietol Platónov názor, že duša môže existovať úplne nezávislým a od tela oddeleným spôsobom. Akvinský prijal Aristotelovo učenie, podľa ktorého duša nie je nezávislá substancia, ktorá sa môže spojiť s čímkoľvek, ale logicky súvisí s ľudským telom. Porov. DWORKIN, R.: *Morálnosť interrupcií.* In: *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií.* Bratislava : Kaligram, 2004, s. 115.

46 Porov. SUAUDEAU, J. *Potrat a eutanázia : Avortement et euthanasie*, s. 26.

47 Porov. PETERSEN, W.: *From Persons to People.* New Jersey : Transaction Publishers, 2003, s. 114.

keby stratila svoj pozemský život, matkino právo na ochranu pred takýmto útokom zostáva nedotknuteľné.⁴⁸ Tomáš Akvinský však vždy videl v aborte neetický, vážne nemorálny čin – čin proti prírode.⁴⁹

5. Vyhlásenia pápežských koncilov k potratom

Prvý cirkevný koncil v Elvíre v Španielsku (306) zakotvil jednoznačný striktno odmietavý postoj k úmyselným potratom: „Ak žena otehotnie tak, že spácha cudzoložstvo a potom zabije svoje dieťa, je správne, aby bola vylúčená zo spoločenstva až do svojej smrti, pretože znásobila svoj zločin.“ Toto ustanovenie naznačuje časté praktiky žien, ktoré sa na zakrytie cudzoložstva uchýlili k ešte závažnejšiemu činu z pohľadu kresťanstva – ku vražde svojho dieťaťa. Sankciou za úmyselný potrat mala byť podľa tohto ustanovenia doživotná nemožnosť prísť ku sviatostiam. Druhý koncil v Ancyre v Galácii, Malá Ázia (314) sa už jednoznačne vyjadruje aj k otázke diferenciacie fáz plodu v období gravidity – kánon 21: „Tá, ktorá zabije plod, je vinná z vraždy. A nie je dôležité, či bol plod vyformovaný alebo nevyformovaný.“⁵⁰ Tým explicitne odsúdil potraty v akomkoľvek štádiu tehotenstva, zmenil trest exkomunikácie na sankciu 10 rokov pokánia.⁵¹ Tieto koncily ustanovili pevný historický precedens vo veci potratov, ktoré neskoršie koncily – Chalcedonský koncil (451) a „Piatošiesty“ koncil, lat. *Quinisextum* (692), ratifikovali a posilnili. Podľa 91. kánonu „Piatošiesteho“ koncilu sú „tí, čo užívajú drogy spôsobujúce abort, a tí, ktorí prijímajú jedy na zabitie plodu, vinní z vraždy“⁵². Počas raného obdobia kresťanstva mnohí významní spisovatelia a, ako uvádzame, aj cirkevné koncily jasne a dôrazne odsúdili potraty ako ťažké morálne zlo.⁵³ Treba však podotknúť, že neboli celkom zjednotení v tom, či všetky aborty ako také (predovšetkým pokiaľ ide o nevyvinutý plod) treba pokladať za vraždu, a ani v tom, aký trest za takýto skutok stanoviť.

Podľa predhovoru *Kódexu kánonického práva* sa v priebehu prvých desiatich storočí n. l. všade objavovali nespočetné zbierky cirkevných zákonov, ktoré vznikli najmä zo súkromnej iniciatívy. Tieto zbierky obsahovali normy,

48 Porov. DEMARCO, D.: *The Roman Catholic Church and Abortion : An Historical Perspective*. Part II. [online] <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?id=3361> (6. 1. 2013).

49 Porov. PETERSEN, W.: *From Persons to People*, s. 114.

50 Canon XXI. of Council in Ancyra, and Canon II. of St. Basil. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/trullo.asp>

51 Porov. FLINN, K. F.: *Encyclopedia of Catholicism*, s. 4.

52 The Quinsext (rozumej „Piatošiesty“) Council, známy aj pod názvom „The Council in Trullo“, r. 692. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/trullo.asp>

53 Porov. *Roman Catholicism and Abortion Access : Pagan and Christian beliefs 400 BCE – 1980 CE*. http://www.religioustolerance.org/abo_hist.htm; DEMARCO, D.: *The Roman Catholic Church and Abortion : An Historical Perspective*. Part II. [online] <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?id=3361> (6. 1. 2013).

ktoré vydali rímski veľkňazi a tiež koncily, alebo boli prevzaté z iných menších prameňov. V polovici 12. storočia (1140) sa mních Gracián rozhodol tieto často protirečiacie normy zredigovať a zosúladiť; výsledkom toho sa stala zbierka známa pod názvom *Decretum Gratiani*, ktorá tvorí prvú časť veľkej zbierky zákonov Cirkvi *Corpus Iuris Canonici* (1582).⁵⁴ Graciánov dekrét nebol však nikdy promulgovaný, teda uznaný oficiálnou pápežskou autoritou, bol pokladaný za súkromnú zbierku. Napriek tomu predstavoval významnú študijnú literatúru v oblasti kánonického práva. Táto zbierka tiež obsahuje rozdielne sankcie za potrat v ranom a neskoršom štádiu tehotenstva, pričom podľa nej pri potrate v ranom štádiu tehotenstva nejde o vraždu, pretože v tele plodu sa ešte nenachádza duša. Ak však išlo o plod po „animácii“ – oduševnení, podľa Graciána, inšpirovaného Augustínom, malo ísť o vraždu. Doba animácie nebola pritom jasne indikovaná.⁵⁵

V roku 1312, za pápeža Klementa V., sa uskutočnil 15. všeobecný koncil vo Vienne, ktorý odsúdil učenie o oneskorenom oduševnení plodu a označil ho za herézu.⁵⁶

Vyhranený názor vzhľadom na predčasné ukončenie tehotenstva získala Cirkev aj v roku 1588 prostredníctvom buly *Effraenatum* pápeža Sixta V. Pápež v nej odsúdil aborty bez ohľadu na štádium gravidity⁵⁷ a tento hriech sankcionoval exkomunikáciou. Na rozdiel od neho pápež Gregor XIV. (1535 – 1591)

54 Od roku 1545 (po Tridentskom koncile) tvorba cirkevného práva prešla výlučne do rúk pápeža. V roku 1582 bol publikovaný *Corpus Iuris Canonici* – zbierka noriem Katolíckej cirkvi, ktorej súčasťou sa stal aj *Decretum Gratiani*. Zaujímavosťou Graciána bolo to, že sa usiloval zozbierať jednotlivé cirkevné predpisy, pričom hľadal súlad medzi jednotlivými normami, ktoré boli v protiklade: preto názov *Concordia discordantium canonum*. Tieto zbierky obsahovali napríklad aj mnohé partikulárne normy miestnych koncilov, synod, takže neboli aplikovateľné pre celú Cirkev. Až pápež Pius X. sa rozhodol vytvoriť jednotný kódex pre celú Cirkev; túto prácu potom dokončil pápež Benedikt XV. a v roku 1917 bol promulgovaný *Codex Iuris Canonici*. Od roku 1983 bol promulgovaný aktuálny *Kódex kánonického práva*.

55 Porov. FRIEDBERG, A. E.: *Decretum Gratiani*. In: *Corpus Iuris Canonici*, s. 930. Neskorší komentátori Graciánovho kódexu už veľmi jasne zakotvovali, že potrat je za každých okolností ťažkým hriechom. Zákonodarstvo nachádzajúce sa mimo zbierky *Corpus Iuris Canonici* sa postupne stalo „hromadou zákonov nakopených jeden na druhom“, čo spôsobilo „nielen neporiadok, ale aj neistotu... čím sa disciplína Cirkvi zo dňa na deň dostávala do nebezpečenstva a krízy“. Z dôvodu neprehľadnosti cirkevných zákonov bol Graciánov kódex nahradený v roku 1917 *Kódexom kánonického práva*. Porov. *Kódex kánonického práva*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996, Predhovor, s. XXIII.

56 Porov. NEUNER, J., ROSS, H.: *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej magistéria*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 164. „Ďalej so súhlasom posvätného koncilu odmietame ako mylné a pravde katolíckej viery protirečiacie akékoľvek učenie alebo stanovisko, ktoré opovážlivo popiera alebo spochybňuje, že podstata racionálnej či intelektuálnej duše spočíva v tom, že je opravdivo a sama osebe formou ľudského tela. Aby všetkým bola známa pravda čistej viery a zamedzilo sa akýmkoľvek bludom, určujeme, aby každý, kto by sa odteraz opovážil tvrdošijne trvať na tom, a považovať za pravdivé, že racionálna či intelektuálna duša nie je formou ľudského tela sama osebe a bytostne, bol považovaný za heretika.“ Pozri: Council of Vienne. 1311/12. Decrees 1: „In order that all may know the truth of the faith in its purity and all error may be excluded, we define that anyone who presumes henceforth to assert defend or hold stubbornly that the rational or intellectual soul is not the form of the human body of itself and essentially, is to be considered a heretic.“ (<http://www.papalencyclicals.net/Councils/ecum15.htm#can1>) Porov. JINDRÁČEK, E.: Subsistentní povaha duše jako formy. In: *Distance*, 4/2001, s. 76–80.

57 Porov. RIDDLE, J. M.: *Eve's Herbs : A History of Contraception and Abortion in the West*. Harvard College, 1997, s. 211.

za potrat v ranom štádiu tehotenstva ustanovil miernejší trest ako za potrat už „animovaného“ plodu, ktorý bol, tak ako u jeho predchodcu, postihovaný trestom exkomunikácie. V spise *Sedes Apostolicae* z roku 1591 nový pápež, napriek svojej zhovievavosti k sankciám za potrat pred oduševnením plodu, nezmenil oficiálne učenie Cirkvi o tom, že úmyselný potrat v akomkoľvek štádiu plodu je vážne morálne zlo.⁵⁸

Vznik a prenatálny vývoj ľudského plodu už odpradávná zaujímal lekárov i bežných ľudí, ktorí si reprodukciu i hormonálne zmeny žien v tehotenstve vysvetľovali z pohľadu súčasného stavu poznania veľmi primitívne.⁵⁹ Na stredo-vekých univerzitách vedci často debatovali o otázke, či mal Aristoteles pravdu v tom, že len mužom vďačíme za vznik plodu v tele ženy, alebo je správnejšia Hippokratova a Galénova predstava, že tak ženy, ako aj muži sa podieľajú na vzniku ľudského života.⁶⁰ V neskoršom období sa ustálila teória o dvoch zárodkoch, teda pravda stála na strane Hippokrata a Galéna. Na tomto spore môžeme takisto demonštrovať nedostatky vo vedeckom poznaní ľudského plodu a jeho vzniku aj u vtedajších svetských, mimocirkevných učencov. Je preto prinajmenšom zvláštne, ak niektorí súčasníci označujú učenie niektorých cirkevných filozofov o dvojfázovosti vývoja plodu ako rozporné vzhľadom na súčasné oficiálne učenie Cirkvi o potratoch, keďže tie sa reálne v kresťanskom ponímaní vždy pokladali za ťažký hriech. Predstava delenia vývoja plodu na viacero fáz u kresťanských a svetských učencov bola – presne tak ako myšlienky niektorých pohanských svetských filozofov o len mužskom vplyve na vznik života – mylná, najmä z dôvodu nedostatku biologických poznatkov o vývoji človeka.

V 17. storočí, dvaja vedci – Thomas Fienus (1620) a Paolo Zacchia (*Quaestiones Medico-legale*) odmietli Aristotelovu teóriu o neskoršej animácii plodu, čím vytvorili dôležité historické príspevky, ktoré viedli k tomu, že Cirkev zanechala špekuláciu o existencii neanimovaného (neludského) plodu. V roku 1664 pápež Inocent X. udelil Paolovi Zacchiovovi za jeho vedeckú štúdiu titul „generálny protolekár celého rímskeho cirkevného štátu“. Popretie teórie „oneskorenej“ animácie týmito dvoma vedcami sa stretlo so značnou kritikou.

58 Porov. LOPEZ, A.: Pope Gregory XIV. In: *Embryo Project Encyclopedia*. 2010.

59 To, čo by sme dnes nazývali pojmom „skorý potrat“, nebolo v minulosti vôbec nazývané potratom. Pred štádiom „pohyblivosti“ si málokto uvedomoval, že ľudský život vznikol. Ženy vnímali čas pred „pohyblivosťou“ ako blokovanie menštruácie, ktoré si vyžadovalo pozornosť. Prerušenie alebo zastavenie menštruácie naznačovalo znepokojujúcu nerovnováhu v tele a potrebu jej opätovného navrátenia. Táto myšlienka zodpovedala populárnemu medicínskemu názoru o chápaní choroby a zdravia. Žena sa na základe tejto teórie pokladala za chorú, preto začala brať lieky, aby obnovila pravidelnú menštruáciu, a prípadne zvracanie považovala za dôkaz efektívneho účinku daného lieku. Obnovovanie menštruácie bola bežná domáca prax. Schopnosť niektorých bylín ovplyvňovať menštruáciu bola všeobecne známa. „Savin“ derivovaný z kríkov borievky bol najpopulárnejší vyvolávač potratu domácej praxe, obnovujúci menštruálny cyklus. Ostatné byliny vyvolávajúce potrat zahrňovali pennyroyal (ľudová medicína, jed a abortifacient – túto rastlinu treba vždy označiť tak, aby ju nepoužívali tehotné ženy), nátržník husí, námeľ a Polygala Senega. Otrokyne na tento účel používali *Gossypium herbaceum* (bavlník). Porov. REAGAN, J. L.: *When Abortion Was a Crime: Women, Medicine, and Law in the United States, 1867 – 1973*, s. 9.

60 Porov. RIDDLE, J. M.: *Eve's Herbs: A History of Contraception and Abortion in the West*, s. 159.

Avšak primeranosť a racionálnosť ich argumentov, ktoré potvrdili aj výskumy Williama Harveya, Pierra Gassendiho, Regniera DeGraafa a ďalších, spôsobili, že tento názor začal byť postupne v spoločnosti akceptovaný.⁶¹ Paradoxom však je, že napriek uskutočneným výskumom koncepciu obhajujúcu diferenciáciu fáz vývoja plodu, podľa ktorej v prvotnej fáze vývoja plodu potrat nie je žalovateľným činom, postupne prevzali anglické písané právo i americké súdy (pozri prípady *Roe v. Wade*, *Doe v. Bohen*) a pod.⁶²

V kontexte kazuistickej morálky (r. 1591 – 1869) bola otázka času animácie vo vzťahu k potratu veľmi akútna. Potrat nesformovaného plodu bol hriechom proti svätosti kresťanského manželstva a urážkou Božej stvoriteľskej prozretelnosti, ale nebol vraždou, ako potrat sformovaného plodu. Preto *Kódex kánonického práva* v rozpätí uvedených rokov cirkevnoprávnu sankciu exkomunikácie ukladal najmä v prípade potratu animovaného plodu.⁶³ Mnohotvárnosť mienok o čase animácie mohla viesť k najťažším zneužitiam. Sväté ofíciom pod vedením pápeža Innocenta XI. muselo v roku 1679 zasiahnuť, aby odsúdilo niektoré laxné pozície Tomasa Sancheza (16. stor.) a Joanissa Marcusa, dovoľujúce potrat plodu, ktorý podľa nich nemal dušu, a ktoré odkladali čas animácie až na moment pôrodu.⁶⁴

Keď v 17. storočí Francis Torreblanca schvaľoval potraty na „záchranu dobrého mena a cti dievčaťa“, Svätá kancelária (predchodkyňa Kongregácie pre náuku viery), ktorú v tom čase viedol pápež Innocent XI., odsúdila výrok, že „je dovolené vykonať abort pred oduševnením plodu na záchranu mena ženy, u ktorej sa zistilo nechcené tehotenstvo“⁶⁵.

V roku 1869 pápež Pius IX. v bule *Apostolicae sedis moderationi* oficiálne odmietol diferenciáciu plodu na vyvinutý a nevyvinutý,⁶⁶ čo možno pokladať za jednoznačné stanovisko k neexistencii rozdielu medzi hriechom úmyselného potratu v ranom štádiu tehotenstva a potratom v neskorom štádiu, a stanovil rovnaký trest pre oba „druhy“ potratov. Týmto trestom sa stala

61 Porov. FAGGIONI, M. P.: *Život v našich rukách : Manuál teologickej bioetiky*. Nadácia kňazského seminára biskupa Vojtaššáka. Spišská Kapitula, 2007, s. 255.

62 Porov. PETERSEN, W.: *From Persons to People*, s. 117.

63 Porov. Irish Council of Bioethic. Ethical, Scientific and Legal Issues Concerning Stem Cell Research. In: GRUYTER, W.: *Jahrbuch für Wissenschaft und Ethik*. Berlin, 2009, s. 321.

64 Porov. FAGGIONI, M. P.: *Život v našich rukách : Manuál teologickej bioetiky*, s. 256; DENZINGER, H. J. D., SCHÖNMETZER, A.: *Enchiridion symbolorum et definitionum*. Herder, 1965, s. 2134–2135.

65 LIGORIO, A. M.: *Theologia Moralis*. Bassano, 1831, s. 247.

66 „Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subiacere declaramus: 2. Procurantes abortum, effectu sequuto.“ *Apostolicae Sedis monitioni*, s. 6. [online] http://stjosef.at/dokumente/de_ecclesiasticis_censuris/apostolicae_sedis_moderationi.htm (2. 1. 2013).

exkomunikácia,⁶⁷ ktorá je potvrdzovaná ako primeraný trest do súčasnosti.⁶⁸ Aj tento prísny trest exkomunikácie má však svoje presne stanovené pravidlá a líši sa v závislosti od úmyslu a vedomosti o danom hriechu.

Svätá kongregácia pre náuku viery v roku 1974 vyhlásila, že jej odpor proti interrupciám nezávisí a ani nezávisel od otázok týkajúcich sa okamihu, keď je vdýchnutá duchovná duša. Pretože aj keby k obdareniu dušou došlo neskôr, existoval by tu ľudský život „pripravujúci sa na dušu“, čo je dostatočným základom morálneho tvrdenia, že interrupcia je vážne zlo.⁶⁹ Podľa *Katechizmu Katolíckej cirkvi*, vzhľadom na to, že duša a telo tvoria jednu jedinú prirodzenosť, duša je súčasťou plodu jedinca, duša je „formou“ tela už od počatia (porov. KKC, 362, 364, 365). *Katechizmus Katolíckej cirkvi* neustanovuje, kedy dochádza k tzv. oduševneniu plodu, keďže táto skutočnosť pre Cirkev nie je smerodajná. KKC 2270 – 2275 len jasne ustanovuje: „Ľudský život treba absolútne rešpektovať a chrániť už od chvíle počatia. Ľudskej bytosti už od prvej chvíle jej jestvovania treba priznať práva osoby, medzi ktorými je nedotknuteľné právo každej nevinnej bytosti na život.“⁷⁰

Záver

V médiách sa najmä v súvislosti s prevažujúcou liberálnou verejnou mienkou môžeme pri otázke potratov stretnúť s obvineniami, že historický prístup Cirkvi k potratom nebol vždy rovnaký a umelé potraty do času animácie plodu v minulosti prehliadala, tolerovala, či dokonca schvaľovala, čo

67 „Kto vykonáva potrat, po dosiahnutí účinku upadá do exkomunikácie na základe vyneseného rozsudku.“ (*Kódex kánonického práva*, kán. 1398, s. 525.) Výnimky: kán. 1357: „...exkomunikáciu na základe rozsudku už vyneseného môže spovedník odpustiť vo vnútornom sviatostnom fóre, ak je kajúcnikovi ťažko zotrvať v stave ťažkého hriechu za čas potrebný na to, aby kompetentný urobil opatrenie.“ § 2: „Pri udeľovaní odpustenia má spovedník uložiť kajúcnikovi bremeno, aby pod hrozbou opätovného upadnutia do trestu podal do jedného mesiaca rekurz kompetentnému predstavenému alebo kňazovi majúcemu splnomocnenie, a držal sa jeho pokynov; medzitým mu má uložiť primerané pokánie, a pokiaľ je to naliehavé, odstránenie pohoršenia a nahradenie škody; rekurz však možno urobiť aj cez spovedníka bez uvedenia mena.“ (rekurz – odvolanie, sťažnosť proti rozsudku)

68 Porov. NOONAN, J. T.: *The Morality of Abortion*, s. 212.

69 Porov. DWORKIN, R.: Morálnosť interrupcií. In: *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*, s. 119, 120; NOONAN, J. T.: *The Morality of Abortion*, s. 72. „Nižaký vedecký údaj nemôže byť sám osebe dostatočný na uznanie nehmotnej duchovnej duše. Napriek tomu však vedecké závery o ľudskom zárodokú podávajú cenné potvrdenie, že rozumovou úvahou možno rozlíšiť osobnú prítomnosť už od tohto prvého objavenia sa ľudského života. Cirkevný učiteľský úrad sa v tomto ohľade zdržal výslovného potvrdenia filozofického hľadiska. Nepretržite však zdôrazňuje, že akýkoľvek umelý potrat je odsúdeniahodný z mravnej stránky. Toto učenie nebolo zmenené a je preto nemenné.“ (*Donum vitae*. Inštrukcia Kongregácie pre náuku viery z 22. 2. 1987. O rešpektovaní rodiaceho sa ľudského života a o dôstojnosti plodenia, s. 6.)

70 Podľa katolíckych moralistov môže byť nepriamy potrat vo výnimočných prípadoch eticky ospravedlnený na základe princípu o dvojitom účinku. Zvyčajne sa predkladajú tieto podmienky: a) lekárske zákroky sa týka matky, b) zámerom matky aj lekára je záchrana dieťaťa, c) smrť dieťaťa nie je prostriedkom na záchranu matky, iba dôsledkom takéhoto zákroku, d) existuje proporciálny dôvod pre záchranu matky (ak dieťaťu tak či tak hrozí smrť). Porov. ONDOK, J. P.: *Bioetika*. Rím : Triton; Křestanská akdemie, 1999, s. 80.

by bolo pre mnohých zástancov tzv. pro-choice veľmi dobrým argumentom, vyvracajúcim opodstatnenosť súčasného postoja Katolíckej cirkvi, postaveného na doktríne neporušiteľnosti života od počatia. Oficiálne historické stanoviská Cirkvi k potratom však vždy označovali potraty za vážne morálne zlo, bez ohľadu na stupeň vývoja plodu. Toto tvrdenie podporuje aj fakt, že Cirkev vždy odmietala už samotné používanie zneplodňujúcich (antikoncepčných) prostriedkov. Postoj Cirkvi ku problematike potratov v histórii i v súčasnosti ostáva nemenný, pokiaľ ide o nemorálnosť týchto činov, aj keď sa v minulosti objavili okolnosti, ktoré zapríčinili dôvodné uvažovanie niektorých cirkevných učencov o existencii určitých fáz vývoja plodu. Nesprávny preklad pasáže z knihy Exodus (21,22-25) o odlišných sankciách pri potrate animovaného a neanimovaného plodu, v spojení s rozšírenou Aristotelovou teóriou o hyle-morfizme, ako aj nedostatočné vedecké poznatky o vývoji plodu do značnej miery ovplyvnili prístup niektorých cirkevných učencov.

Postoj Cirkvi ku problematike potratov v histórii i v súčasnosti ostáva nemenný, aj keď sa to mnohí zástancovia tzv. pro-choice usilujú spochybníť. Cirkev svoj odmietavý postoj nezmenila do dnešných dní a zastáva názor, že každý úmyselný čin proti životu je vážne morálne zlo. Napriek skutočnosti, že v súčasnosti prevládajúca verejná mienka sa nestotožňuje s učením Cirkvi, jej postoj zotrúva stabilne na svojich základoch, ktoré sa mnohým „nehodia“ do súčasnej modernej kultúry smrti a absolutizovanej slobody jednotlivca.

Literatúra

- ANTALÍK, D., STARÝ, J., VÍTEK, T.: *Zákon a právo v archaických kultúrach*. Praha : Herrmann & synové, 2010.
- ARISTOTELES: *O duši*. Praha : P. Rezek, 2003.
- BARTOŠEK, M.: *Dějiny římského práva*. Praha : Academia, 1995.
- BOTEK, L.: Prameny lidských práv a jejich výkon z pohledu křesťanů. In: *Křesťanství a lidská práva*. Vyšehrad : CDK, 2002.
- CESSARIO, R.: *Druhé milénium: významné osobnosti Západu XI. – XX. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.
- DENZINGER, H. J. D., SCHÖNMETZER, A.: *Enchiridion symbolorum et definitionum*. Rome : Herder, 1965.
- DOHMEN, Ch., STEMBERGER, G.: *Hermeneutika židovské Bible a Starého Zákona*. Vyšehrad, 2007.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968.
- Donum vitae*. Inštrukcia Kongregácie pre náuku viery z 22. 2. 1987. O rešpektovaní rodiaceho sa ľudského života a o dôstojnosti plodenia, s. 6.
- FAGGIONI, M. P.: *Život v našich rukách : Manuál teologickej bioetiky*. Nadácia kňazského seminára biskupa Vojtaššáka. Spišská kapitula, 2007.
- FLINN, K. F.: *Encyclopedia of Catholicism*. NY : InfobasePublishing, 2007.

- FRIEDBERG, A. E.: *Decretum Gratiani*. In: *Corpus Iuris Canonici*.
- GRATH, E.: *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha : Návrat domů, 2001.
- HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998.
- HERIBAN, J.: *Průručný lexikón biblických vied*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1992.
- HILL, E.: *Being Human : A Biblical Perspective*. London : Geoffrey Champan, 1984.
- MICHALOV, J.: *Ranokresťanská filozofia*. Nitra : FF UKF, 2000.
- IMBERT, J.: *Trest smrti*. Bratislava : Archa, 1994.
- Irish Council of Bioethic. Ethical, Scientific and Legal Issues Concerning Stem Cell Research. In: GRUYTER, W.: *Jahrbuch für Wissenschaft und Ethik*. Berlin, 2009.
- JINDRÁČEK, E.: Subsistentní povaha duše jako formy. In: *Distance*, 4/2001.
- KICZKO, L., MARCELLI, M., WALDSCHUTZ, E., ZIGO, M.: *Dějiny filozofie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1993.
- Kódex kánonického práva*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996.
- LIGORIO, A. M.: *Theologia Moralis*. Bassano, 1831.
- LOPEZ, A.: Pope Gregory XIV. In: *Embryo Project Encyclopedia*. 2010.
- MACKERLE, A.: *Všeobecný úvod do Písma Svatého*. Verze, 2010.
- MAIER, H.: Jsou lidská práva univerzální? In: *Křesťanství a lidská práva*. Vyšehrad : CDK, 2002.
- MALMQUIST, C. P.: Infanticide/Neonaticide. In: *Aggression and Violent Behavior*. University of Minneapolis, 2013.
- MCDOWEL, J.: *The New Evidence that Demands a Verdict*. Nashville : Thomas Nelson Publishers, 1999.
- NEUNER, J., ROSS, H.: *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej magistéria*. Trnava : Dobrá kniha, 1995.
- NOONAN, J. T.: *The Morality of Abortion*. Cambridge : Harvard University Press, 1970.
- NOVÁK, J.: Učení Pána, hlásané národům dvanácti apoštolů (Didaché). In: *Druhá patristická čítanka (Teol. studie)*. Ed. J. Novák. Praha : Česká katolická charita, 1985.
- ONDOK, J. P.: *Bioetika*. Řím : Triton; Křesťanská akademia, 1999.
- PARKES, A.: *A Commentary on the Selected Sections of the Octavius of Minucius Felix*, 2012.
- PESCHKE, K. H.: *Křesťanská etika*. Praha : Vyšehrad, 1999.
- PETERSEN, W.: *From Persons to People*. New Jersey : Transaction Publishers, 2003.
- REAGAN, J. L.: *When Abortion Was a Crime : Women, Medicine, and Law in the United States, 1867–1973*. Berkeley : University of California Press, 1997.
- REBRO, K., BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Iura Edition, 2010.
- RIDDLE, J. M.: *Eve's Herbs : A History of Contraception and Abortion in the West*. Harvard College, 1997.
- ŘÍČAN, R., MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*. Praha : Kalich, 2008.

- SUAUDEAU, J.: *Potrat a eutanázia – „Avortement et euthanasie“*. Bratislava : Serafín, 2002.
- SCHROEDEL, R. J.: *Is the Fetus a Person? A Comparison of Policies across the Fifty States*. Cornell University Press, 2000.
- S. AUGUSTIN: De nuptiis et concupiscentia c. 15. In: *Casti connubii*. Encyklika o křesťanském manželství.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.
- TRETERA, J. R.: Právní dejiny cirkve od jejího založení do 6. století. In: *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha : Linde, 2003.

Internetové zdroje

- Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subiacere declaramus: 2. Procurantes abortum, effectu sequuto, s. 6. [online] http://stjosef.at/dokumente/de_ecclesiasticis_censuris/apostolicae_sedis_moderationi.htm (2. 1. 2013).
- BRENTON, L.: *The Septuaginth with apocrypha: english*. Samuel Bagster and sons. London, 1851. <https://www.ccel.org/bible/brenton/Exodus/21.html> (7. 7. 2013).
- Canon XXI. of Council in Ancyra, and Canon II. of St. Basil. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/trullo.asp>
- DEMARCO, D.: *The Roman Catholic Church and Abortion : An Historical Perspective*. Part II. <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?id=3361>
- JACKSON, W.: *Does Exodus 21 Sanction Abortion?* <https://www.christiancourier.com/articles/786-does-exodus-21-sanction-abortion>
- Komentáre k Svätému písmu Starého a Nového zákona*. Projekt Teologickej fakulty TU, 2004. <http://www.dobrakniha.sk/download/UvodGenezis.pdf>
- MILLER, D.: *Abortion and Exodus 21*. <http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?category=7&article=1430>
- Roman Catholicism and Abortion Access : Pagan and Christianbeliefs 400 BCE – 1980 CE*. http://www.religioustolerance.org/abo_hist.htm
- The Quinsect (rozumej „Piatošiesty“) Council, známy aj pod názvom „The Council in Trullo“, r. 692. <http://www.fordham.edu/halsall/basis/trullo.asp>

Mgr. Eva Repková
Katedra dejín práva PF TU v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
eva.repkovag@gmail.com